

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ – ЗВ'ЯЗОК ДОВКІЛЛЯ І ПРАВ ЛЮДИНИ

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS PRACTICE – ENVIRONMENT AND HUMAN RIGHTS

Коваленко В.В., здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

Стаття присвячена розгляду питання практики Європейського суду з прав людини в рамках зв'язку довкілля і прав людини. В статті досліджено основні та проблемні аспекти застосування Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року в розрізі захисту екологічних прав. Також досліджено практику ЄСПЛ в екологічних справах як проти України, так і проти інших держав світу, а також розглядається місце, роль й стан захисту Європейським судом з прав людини екологічних прав людини.

Автор зазначає, що в Україні проблематика екологічного права зароджується при постійному порушенні екологічних прав людей й відсутністю гарантій по їх відновленню, а також через недосконалу процедуру притягнення винних в порушенні положень в сфері охорони довкілля до відповідальності. Ще більше 20 років назад Верховною Радою України було ратифіковано Європейську Конвенцію 1950 р., чим визнано обов'язкову дію норм цього міжнародного документа на всій території нашої держави. Відповідно до чинного законодавства рішення ЄСПЛ мають обов'язковий характер для виконання Україною. Окрім того, українські суди мають використовувати під час розгляду справ Європейську Конвенцію й практику ЄСПЛ як джерело права.

В статті звертається увага на те, що хоч в ЄКПЛ в жодній статті нема прямої згадки та регулювання екологічних прав людини, проте зв'язок довкілля та прав людини мається на увазі, про що свідчить практика ЄСПЛ, адже він в рамках своїх рішень називає довкілля такою цінністю, що має важливішу цінність у порівнянні з інтересами однієї особи (або сім'ї), навіть у випадку, коли це має відношення до її приватного життя та власності.

Аналізуючи судову практику, розуміємо, що зазвичай при необхідності оскаржити порушене право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, вирішивши звернутися за захистом до ЄСПЛ, у скаргах посилаються на порушення норм статті 8 ЄКПЛ, згідно з приписами котрої приватне, сімейне життя та житло кожної людини має бути в повазі, що можна визнати умовами дотримання, необхідними складовими й гарантіями забезпечення права на сприятливе довкілля.

Підводячи підсумок, автор пише, що вирішення проблем захисту екологічних прав людини має реалізовуватися на національному рівні України, зокрема за допомогою удосконалення законодавства в державі, застосування національними судами в як джерел права практики ЄСПЛ, що, допоможе попередити порушення екологічних прав людини, а також звернення із скаргами до Європейського суду за захистом порушених екологічних прав.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, практика ЄСПЛ, Конвенція про захист прав і основоположних свобод, екологічні права, право на повагу до свого приватного і сімейного життя, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

The article is devoted to the consideration of the practice of the European Court of Human Rights regarding the link between the environment and human rights. The article explores the main and problematic aspects of the application of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 in the context of the protection of environmental rights. It is also examined the practice of the ECHR in environmental cases, both against Ukraine and against other states of the world, and also examined the place, role and state of the protection of environmental human rights by the ECHR.

The author notes that in Ukraine, environmental law issues arise when there is a constant violation of environmental human rights and the absence of guarantees for their restoration, as well as due to an imperfect procedure for prosecuting those responsible for violating environmental standards. More than 20 years ago, the European Convention of 1950 was ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine, which recognized the mandatory effect of the norms of this international document throughout the country. According to the current legislation, the decision of the ECHR is binding on Ukraine. In addition, the Ukrainian courts should use the European Convention and the ECHR practice as a source of law when considering cases.

The article draws attention to the fact that even though in the Convention there are no direct references and regulation of environmental human rights, however, the link between the environment and human rights is meant, as evidenced by the practice of the ECHR, because in its decisions the Court calls the environment such a value that is more significant in comparison with the interests of one person (or family), even when it relates to the private life and property.

Analyzing judicial practice, we understand that, when appealing a violation of environmental law in the ECHR, the applicants in complaints refer to a violation of the provisions of Article 8 of the ECHR, according to which each person's private, family life and housing must be respected, which can be recognized as necessary components and guarantees of law on a favorable environment.

Summing up, the author writes that the solution to the problems of protecting environmental human rights should be implemented at the national level of Ukraine, in particular by improving legislation, applying the practice of the ECHR as a source of law by national courts, which will help prevent violations of environmental human rights, as well as reduce the number of appeals to the ECHR for the protection of violated environmental rights.

Key words: The European Court of Human Rights, the practice of the ECHR, the Convention for the Protection of Rights and Fundamental Freedoms, environmental rights, the right to respect for one's personal and family life, the right to a safe and healthy environment.

Сьогодні реалії призвели до того, що кожного дня людство має справу із важливими проблемами в сфері екології. Вони приймають глобальний характер та імовірно можуть загрожувати всьому живому на нашій планеті. Все це виникає через людину та її діяльність, що крок за кроком знищують природні ресурси та забруднюють довкілля все більше. Радою Європи в рамках семінару з охорони довкілля та правам людини (м. Страсбург, 1978) було зазначено, що жодний не має права знищувати життя, забруднюючи при цьому джерела життя і те, що є необхідним для людського існування (вода, повітря, космічний

простір, фауна та флора), чи завдаючи збитків тому, що забезпечує нинішнє і, тим паче, майбутнє благополуччя та щастя. Хоч довкілля – ще не все, проте його вплив є всеосяжним, тож відкладати визначення та проголошення прав людини й її зобов'язань відносно довкілля, а також пошану даних прав та реалізація зобов'язань просто не вбачається можливим [1, с. 423, 2, с. 367- С. 368].

Аби не допустити екологічної катастрофи, людству варто докласти багато зусиль. Через можливість порушення балансу між станом довкілля та діяльністю людини сьогодні перед людством стоїть задача ліквідації всяких

загроз екології. Державам, аби подолати екологічні проблеми, варто звернути увагу на своє національне екологічне законодавство, розробити державні й міжнародні програми заради збереження безпечного навколишнього середовища для людського життя й здоров'я, шукати варіанти для відновлення ресурсів, що вже втрачено, й зупинки та попередження природних процесів негативного характеру.

В нашій державі проблематика екологічного права зароджується при постійному порушенні прав людей в екологічній сфері й відсутністю гарантій по їхньому відновленню, а також через недосконалу процедуру притягнення винних в порушенні положень в сфері охорони довкілля до відповідальності. В цій ситуації не стане зайвим проаналізувати закордонний досвід, зокрема практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), аби віднайти шляхи вдосконалення національної української системи права в межах екологічної сфери завдяки адаптації нашого законодавства до загальноєвропейських положень й приписів міжнародного права в сфері екології.

Українські вчені приділяють достатньо багато уваги вивченню практики ЄСПЛ. Так, серед фундаментальних праць окремих аспектів захисту екологічних прав у ЄСПЛ можна виокремити такі авторські прізвища, як: А. О. Андрусевич, Г. В. Анісімова, Н. В. Барабашова, А. П. Гетьман, Л. А. Калишук, Н. Р. Кобецька, С. М. Кравченко, М. В. Краснова, М. О. Медведєва, О. О. Сурілова, А. І. Черемнова, Ю. С. Шемшученко та інші.

Виходячи із зазначеного вище, очевидним стає, що питання практики Європейського суду з прав людини в сфері захисту навколишнього середовища та екологічних прав людини набуває все більшої актуальності для нашої держави. Аби мати повноцінне уявлення про таке явище, як зв'язок довкілля та прав людини, їх охорона та захист, не останнє місце займає задача дослідження практики ЄСПЛ щодо екологічних прав людини.

До мети даної статті відносимо чітке дослідження основних та проблемних аспектів застосування Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року (ЄКПЛ) в розрізі захисту екологічних прав. Задля досягнення поставленої мети висунуто таке завдання – дослідити практику ЄСПЛ у екологічних справах як проти України, так і проти інших держав світу, а також розібратися із місцем, роллю та станом захисту Європейським судом з прав людини екологічних прав людини.

Переходячи до дослідження основного матеріалу, відмітити треба те, що незважаючи на факт відсутності у міжнародно-правових актах (зокрема, у Загальній декларації з прав людини 1948 року, у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 року чи Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року) будь-яких посилок на права людини в сфері екології й не передбачення захисту безпосередньо екологічних прав, адже «міжнародна спільнота усвідомила наявність і важливість екологічних питань, а також зв'язок між станом навколишнього середовища та правами людини, коли основні міжнародно-правові документи в галузі прав людини були вже прийняті» [3, с. 67], в певних міжнародних документах визнається зв'язок довкілля та прав людини, що і викликало процес із зародження концепції екологічних прав. Так, красномовним прикладом закріплення екологічних прав в рамках міжнародних договорів може виступити Орхуська Конвенція, яку було прийнято 25.06.1998 року у м. Орхусі (Данія).

Говорячи про запровадження європейських стандартів щодо екологічних прав людини в правову систему нашої держави, то тут варто відмітити визначну роль приєднання нашої держави саме до Орхуської конвенції. Конвенція

визнає не тільки право кожного на життя у навколишньому середовищі, що є сприятливим для його здоров'я й добробуту, а й те, що кожен також має зобов'язання як індивідуально, так і колективно з іншими, захищати й поліпшувати довкілля на благо нинішнього й майбутнього поколінь (Преамбула Конвенції).

Досить важливою гарантією забезпечення екологічними правами є право кожного громадянина на подачу скарги до Європейського суду з прав людини. Однак, слід зазначити те, що ЄСПЛ розглядає виключно ті справи, які мають відношення до норм Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [4] та Протоколів до неї. І в цьому є певні складнощі, адже в зазначеному міжнародному документі в жодній статті нема прямої згадки та регулювання відповідно екологічних прав людини, як і не вказується на зв'язок довкілля й прав людини. Постійним комітетом від імені Парламентської Асамблеї Ради Європи 04.11.1999 року було прийнято Рекомендацію № 1431 (1999) «Майбутні плани до виконання Радою Європи в сфері захисту довкілля», в рамках п. 8 якої зазначено, що через зміни умов життя й зростаючого визнання важливості екологічних питань ... Конвенція може включати право на здорове та придатне для життя довкілля як основне право людини. Парламентська Асамблея 27.06.2003 року прийняла Рекомендацію № 1614 (2003) «Довкілля та права людини», в п. 3 зазначалося таке: «У світлі розвитку міжнародного права в сферах довкілля та прав людини, а також європейського прецедентного права, особливо ЄСПЛ, прийшов час розглянути правові шляхи для сприяння захисту довкілля за допомогою систем захисту прав людини». У зв'язку з вищевказаним Комітет Міністрів має сформулювати додатковий протокол до Конвенції щодо визнання індивідуальних процедурних прав з наміром посилити захист довкілля, як передбачено Орхуською конвенцією [5, § 56-57]. Все вищевказане було оприлюднено в рішенні ЄСПЛ у справі «Іван Атанасов проти Болгарії», заява 12853/03 (в підрозділі *Relevant international materials* – § 56-57).

Тож, ми бачимо, що зв'язок довкілля та прав людини мається на увазі, про що свідчить практика ЄСПЛ, адже Суд має право тлумачити конвенцію 1950 р. Так, в якості доказу розглядів та захисту ЄСПЛ екологічних прав людини й загалом навколишнього середовища зазначимо те, що Європейський суд в рамках своїх рішень називає довкілля такою цінністю, що має важливішу цінність у порівнянні з інтересами однієї особи (або сім'ї), навіть у випадку, коли це має відношення до її приватного життя та власності. Так, у справі *Namer проти Бельгії* (скарга № 21861/03) заявниці належав будинок, побудований її батьками в лісосмузі без отримання дозволу на будівництво. На неї був поданий позов до суду за зведення будинку з порушенням лісового законодавства. Суд вирішив, що заявниця повинна привести ділянку до його попереднього стану. Будинок було зруйновано у примусовому порядку. До ЄСПЛ заявниця звернулася із скаргою про порушення права на повагу до приватного життя. Вперше в своїй практиці ЄСПЛ було заявлено, що довкілля, не маючи безпосередньої згадки в Конвенції, все ж є цінністю, у збереженні якої зацікавлено як суспільство, так і публічна влада. Економічні міркування і навіть право власності не повинні превалювати над екологічними проблемами, надто якщо стосовно даного запитання існують регулюючі норми чинного законодавства. Публічна влада має вжити заходи задля захисту довкілля [6, § 79].

Бажання ЄСПЛ встановити зв'язок між захистом довкілля та правами людини у своїх рішеннях відображає зростаюче визнання важливості екологічних проблем та захисту прав людини у цьому контексті [7, с. 212].

Хоч Європейською конвенцією не передбачено ні екологічні права матеріального характеру (право на сприятливе/безпечне/здорове довкілля), ні екологічні права

процесуального типу (право на доступ до інформації екологічного характеру, до правосуддя й процесу ухвалення рішень про екологічні питання), проте певні гарантовані даною конвенцією права та свободи можна визнати умовами дотримання, необхідними складовими й гарантіями забезпечення основного матеріального права в рамках сфери охорони навколишнього природного середовища – права на сприятливе довкілля [8, с. 196].

Аналізуючи судову практику, розуміємо, що зазвичай при необхідності оскаржити порушене право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, вирішивши звернутися за захистом до ЄСПЛ, у скаргах посилаються на порушення норм статті 8 ЄКПЛ [9, с. 163], згідно з приписами котрої приватне, сімейне життя та житло кожної людини має бути в поязі [4]. Правильно зазначає Л. А. Калишук, що зазвичай у практиці ЄСПЛ порушення права на безпечне для життя та здоров'я навколишнє середовище пов'язано із порушенням права на повагу до приватного, сімейного життя, що свідчить про наявність тісного зв'язку забруднення довкілля із наведеним у ст. 8 Конвенції правом людей [10, с. 77–78].

Однак, варто зазначити, що стаття 8 Конвенції не може застосовуватись до кожного окремого випадку погіршення стану навколишнього середовища [11, с. 54]. Це пов'язується із тим, що в кожній конкретній справі заявник має довести зв'язок між забрудненням довкілля й індивідуальною шкодою в якості наслідків порушеного передбаченого положеннями ЄКПЛ права [8, с. 197].

Ще більше 20 років назад, у 1997 році Верховною Радою України було ратифіковано Європейську Конвенцію 1950 р., чим визнано обов'язкову дію норм цього міжнародного документа на всій території нашої держави. В 2006 році приймається спеціальний Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», в преамбулі якого сказано про необхідність впровадження в судочинство України й адміністративну практику європейських стандартів щодо прав людини, а також про утворення передумов задля зменшення числа скарг до ЄСПЛ проти України.

Відповідно до цього закону рішення ЄСПЛ має обов'язковий характер для виконання Україною. Окрім того, українські суди мають використовувати під час розгляду справ як джерело права Європейську Конвенцію й практику ЄСПЛ [12, ст. 17]. Інакше кажучи, за приписами даного законодавчого акту, рішення, що було винесено проти інших держав, мають обов'язковий характер та повинні використовуватись українськими судами. Всі рішення, що винесено ЄСПЛ проти Великої Британії, Німеччини, Франції, Іспанії, Італії, Бельгії, Польщі чи будь-якої іншої держави, є обов'язковим джерелом права для судів України [11, с. 21].

Перш ніж перейти до безпосереднього огляду деяких справ, пов'язаних з екологічними правами людей, варто зауважити, що справи в сфері екологічних прав людей та захисту довкілля, котрі розглядалися ЄСПЛ умовно ділять на наступні три групи:

- справи щодо впливу на довкілля, життя, здоров'я або власність об'єктів, що мають екологічно-небезпечного характер;
- справи про доступ й поширення інформації щодо стану довкілля;
- справи стосовно участі громадськості й доступу до правосуддя [13, с. 27; 14, с. 46].

Аби всебічно проаналізувати практику ЄСПЛ з даної теми, варто розпочати із справ, що було відкрито проти іноземних держав. Так, розглянемо три справи проти трьох різних держав.

Першою стане справа «Хаттон та інші проти Сполученого Королівства». У 1993 році аби врегулювати шум в межах місцевого аеропорту Хітроу уряд Сполученого Королівства запровадив нормативну систему квотування

авіа-шуму, відповідно до якої загальний рівень шуму від відльотів та прильотів літаків в нічний час не перевищував норми. Заявники скаржилися на політику уряду, що на їх погляд порушувала їхнє право на приватне життя, адже шум від літаків стояв на шляху їхнього сну. ЄСПЛ не було задоволено скаргу, адже згідно з ч. 2 ст. 8 ЄКПЛ обмеження права на повагу до приватного життя допускаються в інтересах економічного добробуту держави й задля захисту прав та свобод інших людей. Уряд, на думку ЄСПЛ, діяв в рамках закону, зважаючи на інтереси авіа-операторів, зацікавлених підприємств й економічні інтереси держави загалом. Крім того, ЄСПЛ зазначає, що спричинений шкоди не властивий невинний характер, адже заявники могли змінити своє місце проживання [15].

Наступною обрано справу «Морено Гомез проти Іспанії», що також стосується перевищення граничних шумових норм в межах населеного пункту вночі, однак в даній справі ЄСПЛ побачив порушення норм ЄКПЛ. Так, заявниця скаржиться на порушення її сну через шум, що лунає від пабів, барів та клубів, що знаходяться поблизу її житла. Відкриття цих закладів відбулося із дозволом міської ради. Тож органи влади мають бути відповідальними за «шумове забруднення довкілля». ЄСПЛ було вирішено, що шкода, котра завдана пані Гомез, виникла у зв'язку із неспроможністю владних органів врегулювати проблему. Через вищенаведене судом постановлено, що держава виявилася нездатною гарантувати заявниці право на повагу до її житла та до приватного життя [16].

Останню пропонується розглянути справу «Фадеева проти Росії» [17], в якій заявники страждали від масивного забруднення від діяльності металургійного заводу неподалік від їх будинку. Незважаючи на встановлену владою в районі проведення робіт «буферну зону», заявники мали квартири в її межах. Заявниками було отримано судові розпорядження, у відповідності до якого мало відбутися переселення за межі зони, проте цього не сталося, а подальша спроба забезпечення дотримання даного рішення завершилася відхиленням суду. ЄСПЛ постановив, що відбулося порушення норм статті 8 ЄКПЛ.

Аби більше зрозуміти взаємозалежність довкілля та прав людини, пропонується звернути увагу на аналізування рішень ЄСПЛ щодо довкілля, в яких оскаржувалися дії України. На сьогодні у ЄСПЛ налічується зовсім небагато справ, що безпосередньо пов'язано із порушенням екологічних прав громадян України. У всіх випадках заявники посилалися на порушення статті 8 ЄКПЛ [18, с. 162]. Хоч рішення таких небагато, проте для сприйняття вони є особливо цінними, адже в них розглядається саме українське законодавство. До цих справ відносяться такі:

- «Дубецька та інші проти України» (2011);
- «Гримковська проти України» (2011);
- «Дземюк проти України» (2014) [14, с. 56].

Нижче пропонується дослідити кожну справу більш детально.

Розпочнемо із рішення ЄСПЛ по справі «Дубецька та інші проти України» від 10.02.2011 року [19]. ЄСПЛ встав на сторону скажників, визнавши порушення зі сторони України положень статті 8 Конвенції. Справа стосується незабезпечення Україною права на користування житлом й права на приватне життя через спричинену двома державними вугільними підприємствами у Львівській області екологічну шкоду. Після проведення великої кількості досліджень, що проводилися організаціями державного й недержавного типу, було встановлено, що виробнича діяльність даних підприємств негативно вплинула на довкілля, зокрема мали місце підтоплення, забруднення ґрунтових вод й повітря, а також просідання ґрунтів. Європейський суд зафіксував істотне порушення норми ст. 8 ЄКПЛ через те, що держава на протязі більш як 12 років не вжила заходів по переселенню заявників чи знаходженню іншого вирішення їх проблеми. Здійснивши

розгляд справи, Європейським судом було зазначено, що вирішити чи справді було порушено статтю 8 ЄКПЛ можна завдяки наступним трьом критеріям: 1) чи виникла ситуація в результаті раптового й несподіваного розвитку подій чи існувала давно, а владні органи держави були в курсі питання; 2) чи була/мала бути держава обізною, що шкідливий вплив заважали приватному життю заявника; 3) як сильно заявник намагався створити проблемну ситуацію в своїх цілях та чи міг виправити її без застосування надмірних витрат. Порушення екологічних прав визнається порушенням норм ст. 8 ЄКПЛ не завжди, а тільки тоді, коли оскаржувана шкода має значний рівень, іншими словами аби її усунути самостійно, заявникові знадобиться багато коштів та зусиль або така шкода є не виправною взагалі.

Схожий підхід у захисті екологічних прав громадян України було застосовано ЄСПЛ у справі «Гримковська проти України» від 21.07.2011 р. [20]. Заявниця разом з батьками та неповнолітнім сином проживала у власному будинку на вулиці Ч., по якій було вирішено прокласти магістральну дорогу М04 «Київ–Луганськ–Ізварине». Державні служби після проведення дослідження повітря по вулиці Ч. констатували значне перевищення рівнів максимальної кількості шкідливих для здоров'я людей речовин через концентрацію викидів автомобільного транспорту. Заявниця стверджує, що її житло, приватне й сімейне життя зазнають значної шкоди у зв'язку із функціонуванням побудованої автомагістралі. Таке будівництво та функціонування автомагістралі викликало значне забруднення повітря вихлопними газами, вугільним пилом, що виник через залаткування вибоїв на дорозі дешевим матеріалом з вугільних шахт, також посилюлося забруднення шумом, що виникло через постійний рух вантажівок. Цим забрудненням викликані появи хронічних хвороб дихальної системи членів сім'ї заявниці.

Розглянувши справу, ЄСПЛ зафіксував порушення норм статті 8 Європейської Конвенції у зв'язку із недотриманням справедливого балансу інтересів заявниці й інтересів суспільства, адже держава не довела проведення нею адекватного екологічного дослідження наслідків використання дороги по вулиці Ч. в якості автомагістралі; а заявниця не могла ефективно впливати на процедуру прийняття рішень стосовно застосування дороги по вулиці, на якій знаходиться її житло, в якості автомагістралі.

До останніх рішень цієї категорії справ відноситься справа від 04.09.2014 року «Дземюк проти України» [21]. Заявнику належить будинок та прилегла земельна ділянка в с. Татарів (частина м. Яремче Івано-Франківської області), якому належить статус гірського населеного пункту на берегах р. Прут. Татарівська сільська рада аби облаштувати кладовище обрала земельну ділянку, котра знаходиться в безпосередній близькості до будинку заявника (відстань від кладовища до приватних будинків не відповідає стандартам санітарно-захисної зони).

ЄСПЛ у своєму рішенні наголосив, що дії із *облаштування* й застосування кладовища мали незаконний характер, адже всі екологічні норми порушені, висновки владних

органів в сфері охорони довкілля проігноровані, законні рішення національних судів не виконувалися, не вжито жодних заходів через загрози здоров'ю людей та довкіллю забрудненням води. Тож ЄСПЛ вирішив, що розміщення й введення в експлуатацію кладовища на такій близькій від будинку заявника відстані, разом із наступною шкодою для довкілля й «якості життя» заявника досягло мінімального рівня, котрий вимагається положеннями статті 8 ЄКПЛ, й передбачало втручання в особисте право заявника на повагу до його житла та приватного і сімейного життя».

Підсумувавши все вищевикладене, врахувавши практику Європейського суду з прав людини, можна дійти до наступних висновків щодо питань захисту екологічних прав людини.

Перш за все, незаперечним фактом є існування екологічних прав людини, як таких. Вони закріплюються у міжнародних договорах й в межах внутрішнього законодавства держав. В рамках Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод безпосередньо право на охорону довкілля, чи інші екологічні права ні в рамках ст. 8, ні в будь-якій іншій статті Конвенції не гарантуються. Гарантовані ЄКПЛ права людини є умовою й гарантією додержання екологічних прав, що не закріплені в конвенції.

ЄСПЛ може визнати порушення екологічних прав людини загалом тільки в рамках статті 8 ЄКПЛ, що гарантує право на повагу приватного, сімейного життя та житла людей. При цьому ЄСПЛ має досліджувати чи мало місце обізнаність й бездіяльність держави, чи мала завдана шкода істотний вплив та чи була можливість її усунення заявником без використання значних витрат. Аналіз практики Європейського суду також довів, що динамічне тлумачення Конвенції надає можливість ЄСПЛ постійно визначати оновлені підходи до захисту екологічних прав.

Зважаючи на той факт, що ЄСПЛ не має права втручатися в безпосередньо державну політику, а може тільки вказати на певні порушення й їхню недопустимість, Україні слід приділяти більше уваги та впроваджувати висновки ЄСПЛ до національного законодавства аби встановити гарантії додержання, захисту й відновлення основоположних прав громадян в рамках екологічної сфери.

Україна має змінювати та покращувати своє законодавство й звертати більше уваги на проблеми, що виникають під час діяльності суб'єктів, яка може завдати екологічної шкоди довкіллю, суспільству чи окремим громадянам. Тільки із запровадженням ефективної системи права, формуванням незалежних органів контролювання, наданням громадянам шляхів впливати на прийняття владних рішень, можна змінити стан охорони екологічних прав людей та довкілля загалом в кращий бік. Вирішення проблем захисту екологічних прав людини має реалізуватися на національному рівні, зокрема за допомогою удосконалення законодавства в державі, застосування практики ЄСПЛ в якості джерел права національними судами, що, у свою чергу, допоможе попередити порушення екологічних прав людини, а також звернення із скаргами до Європейського суду за захистом порушених екологічних прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Revue juridique de l'Environnement/ Année 1978/ 4/ pp. 419-424 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.persee.fr/doc/jenv_0397-0299_1978_num_3_4_1447
2. Сурілова О. О. Практика Європейського Суду з прав людини в сфері захисту права на сприятливе навколишнє середовище при використанні надр в Україні./ О. О. Сурілова// Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського Суду з прав людини: матеріали другої науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю набуття чинності Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (м. Одеса, 20-21 вересня 2013 року). – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 365-379
3. Кравченко С. М. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища/ Кравченко С. М., Андрусевич А. О., Бонайн Дж. Е.; під заг. ред. проф. С. М. Кравченко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І.Франка, 2002. – 336 с.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950./ Рада Європи.// *Офіційний вісник України* від 16.04.1998 р. № 13, № 32 від 23.08.2006, стор. 270 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Case of Ivan Atanasov v. Bulgaria (Application 12853/03). – 02.12.2010. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101958>

6. Case of Hamer v. Belgium (Application 21861/03). – 27.11.2007. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-83537%22%7D>
7. A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights. – 4-th ed. – by Karen Reid. – London: Thomson/Sweet & Maxwell, 2012 – 915 p.
8. Іванець І. П. Концепція захисту екологічних прав через призму практики Європейського суду з прав людини. / І. П. Іванець // Наше право. – 2013. – № 10. – С. 195-200. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2013_10_34
9. Бабіч А. Практика Європейського суду з прав людини у сфері забезпечення екологічних прав громадян. / Альона Бабіч. // Підприємство, господарство і право – 11/2019. – с. 161-165 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/11/27.pdf>
10. Калишук Л. А. Особливості застосування ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при захисті екологічних прав громадян / Л. А. Калишук // Науковий вісник Ужгородського національного університету / голов. ред. Ю. М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім «Гелветика», 2015. – С. 76–79. – (Серія «Право»; вип. 31, Т. 2).
11. Застосування Європейської конвенції з прав людини для захисту екологічних прав та довілля (посібник) / Є. Алексєєва, О. Мелень-Забрамна, Д. Скрильніков, – Видавництво «Компанія «Манускрипт»» – Львів, 2016. – 240 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/UKR1988_EPL_Evropeyskuy_soyuz_Manual.pdf
12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV./ Верховна Рада України. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 30, ст.260
13. Права людини та охорона довкілля: навчальна програма дистанційного курсу для тренерів (суддів-викладачів) / С. В. Шутяк, Є. А. Алексєєва, І. А. Войтюк; за заг. ред. О.В. Кравченко. – Львів: Вид-во «Компанія «Манускрипт»», 2018. – 112 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/2435_EPL_Dlya_Syddiv_Programa_dustanciynogo_kursy-1.pdf
14. Права людини та охорона довкілля. Навчально-методичний посібник для тренерів (суддів-викладачів). – За заг. ред. О. В. Кравченко. – МБО «Екологія – Право – Людина», 2016. – 252с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/Curriculum_EPL_print.pdf
15. Case of Hatton and others v. the United Kingdom (Application 36022/97). – 08.07.2003. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22HATTON%20AND%20OTHERS%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%22%22%7D%22%22itemid%22:%5B%22001-61188%22%7D%7D>
16. Case of Moreno Gómez v. Spain (Application 4143/02). – 16.11.2004. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Moreno%20Gomez%22%7D%22%22itemid%22:%5B%22001-67478%22%7D%7D>
17. Case of Fadeyeva v. Russia (Application 55723/00). – 05.06.2005. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69315>
18. Шпарик Н. Рішення Європейського суду з прав людини як джерела екологічного права України. / Н. Шпарик // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2016. – Випуск 62. – с. 160-168 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/395/391>
19. Справа «Дубецька та інші проти України» (Заява № 30499/03): Рішення, Справа від 10.02.2011./ Європейський суд з прав людини. // Офіційний вісник України від 16.01.2012 р., № 2, стор. 106, стаття 65
20. Справа «Гримковська проти України» (Заява № 38182/03): Рішення, Справа від 21.07.2011./ Європейський суд з прав людини. // Офіційний вісник України від 15.05.2012 р., № 35, стор. 100, стаття 1320
21. Справа «Дземюк проти України» (Заява № 42488/02): Рішення, Справа від 04.09.2014./ Європейський суд з прав людини. // Офіційний вісник України від 28.04.2015 р., № 31, стор. 130, стаття 917